

Putovanje mladih u tamu noći: prinosi sociologiji zabave

Renata Relja

Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, Zagreb - Centar Split, Hrvatska
E-mail: ipdi-cst@st.tel.hr

Anči Leburić

Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Zadar, Hrvatska
E-mail: aleburic@yahoo.com

*"... čovjek sebi u osnovi i dalje ostaje tajnom,
misterijom i kao takav neprestanim poticajem
vazda novim pustolovinama duba, novim traženjima i odgovorima."
(Nikola Skledar, 1996.)*

*"Neki se samo u avanturi upoznaju."
(André Gide, Dnevници)*

SAŽETAK Autorice nastoje afirmirati sociologijsko bavljenje fenomenom zabave koje stoji u opreci s tradicionalnim analizama vremena i prostora za zabavu mladih, jer je zabava mjesto simboličke produkcije na kojemu se odvijaju igre s različitim stilovima. Kao mjesto zabave one su odabrale disko-klubove, jer su oni "medij" reflektiranja brojnih aspekata društvenog života. Autorice sve to smještaju u kontekst postmodernih tendencija.

U empirijskom istraživanju a na teorijskoj ravni autorice povezuju individualno s kolektivnim, racionalno s iracionalnim, realno s mističnim. Na metodološkoj razini integriraju kvantitativne s kvalitativnim pristupima i primijenjenim metodama. U radu iznose dio rezultata procjene odnosa mladih prema disko-klubovima pomoću Likertove skale na reprezentativnom zonskom uzorku mladih.

U zaključku ističu kako je nužno pomnije sagledavati društvene predrasude, ukazujući na potrebu valjanije društvene intervencije u disko životu, jer mladi tu bivaju nerijetko izvrgnuti problemima zlorabe droga i konzumiranju enormnih količina alkohola. Doduše, disko postaje zona oslobođenja, mjesto promjena i scena na kojoj se specifično komunicira - glazbom i plesom. Tu se realiziraju i potrebe za druženjem i zajedništvom.

Ključne riječi: disko-klub, empirijsko istraživanje, kultura mladih, sociologija zabave.

Primljeno: 30. lipnja 1999.

Prihvaćeno: 15. rujna 1999.

1. Uvod: o plesu i obredu

Temeljne pobude za proučavanje zabave vjerojatno potječu od iskonske ljudske sklonosti i želje za bijegom, avanturom, razbijanjem svagdašnje monotonije ili upoznavanja novih prostora, a što je sve zajedno omogućavalo tvorbu novih i originalnijih iskustvenih horizonata. Obredi zabave i danas tendiraju razdvajanju stanovite grupe ljudi od svagdašnjeg života, smještajući ih u jednu vrstu vremenske čahure koja označava prekid između prijašnjeg tjeka vremena i aktivnosti koje su slijedile, odnosno čini svojevrsan prag između dirkemovskog svetoga i profanog življenja.

Prostor za zabavu postaje mjesto predodređeno za simboličku produkciju, mjesto gdje se odvijaju igre u različitim stilovima i koje epistemološki stoji u živoj opreci s tradicionalnim analizama vremena i prostora. U takvoj perspektivi, mjesta zabave mogu se smjestiti na horizont koji je više hiper-realan nego irealan. Time se opseg iskustvenog polja prenosi na kategorije jačine i trajnog poticanja senzacija. Čin eksperimentiranja zbiva se unutar određenog okvira, između subjekta i njegovih društvenih iskustava, čineći istodobno pregršt mogućih konfiguracija i prijelaza, te igara identiteta, koje su daleko od jednoznačne pripadnosti.

U tom kontekstu, *ples je refleksivna aktivnost u kojoj naše "ja" traži svoju kolektivnu agregaciju, sastavnicu pluralizacije različitih identiteta.* Prostoru disko-kluba pridaje se uloga jedne vrste sobe s ogledalima, gdje se zabava i njezina izvedba, te aktivnosti društvenog života, reflektiraju i djeluju jedna na drugu, kako bi se spojile u nove modele identiteta i komunikacije. Slijedeći Turnerov pristup (1986., 1993.), plesni običaji (u smislu obreda) koji imaju jako uporište u kolektivnim sadržajima, otvaraju brojne mogućnosti vlastita izražaja i individualne kreativnosti. Turner drži da njihove ograničavajuće faze pripadaju jednostavnim društvima, a obilježavaju ih većinska privrženost i vjernost tradiciji, dok granične pojave tendiraju preosjetljivosti i mahom su bez kontinuiteta. Zato se one prije svega i smještaju u područje zabave (reasonode), jer putem satire, parodije ili ironije imaju snažnu tendenciju urušavanja uvriježenoga simboličkog poretka i društvenih normi. U noćnim obredima, u okviru plesa i glazbe, gdje se razgovara susretima i pogledima, istodobno se odvija dvostruki proces: *intenziviranje spajanja s masom, i individualizacija.* To su zapravo igre pripadnosti kolektivnom ceremonijalu, ali i individualni nastupi.

Unutar tako definiranih vremenskih i prostornih okvira, mladi sastavljaju dijelove realnog i virtualnog identiteta. Postaju protagonisti obrednih događanja i glavni protagonisti jednog obreda. Duševni nemir i inverzija uvijek ukazuju na potisnuti nemir u društvenom tijelu (Maffesoli, 1990.: 157). Ritualizirajući ga oni mu pridaju jedan prihvatljiv oblik. Prema tom francuskom sociologu, tu se radi o svojevrsnom prevladavanju tradicionalne ikonografije, jer se suprotstavljaju "apolonska harmonija" i "dionizijska uzbuđenost", kako bi se prikazale funkcije dionizijskog "nereda" u aktualnom društvu, kao *nanovo oživljenih inovatorskih elemenata društvenosti i novih ljepila društvene povezanosti.* Naime, ludus (igra) i zaba-

va oduvijek su preokretale i potvrđivale dominantne vrijednosti postojećega društvenog reda. Uloga nereda zabave jest niveliranje i apsorpcija, te olakšavanje napetosti koja potječe od posla, društvenog života, obiteljskih ambijenata i drugoga. Na taj homeopatski način zabava liječi. Istodobno, ples nailazi na osude, jer prihvaća slobodan jezik susreta, erosa i pokreta koji se isprepliću u ritmu glazbe, što izražava predanost emocijama i zanosu, a sve je to u opreci spram rutinizirane stvarnosti. Između zabave i igre paučinasta je granica. Johan Huizinga definira igru slobodnom akcijom koja se ne doživljava ozbiljno, koja se smješta odvojeno od običnog života, usmjerena je ka poticanju društvenih odnosa često zastrtih ozračjem mistike, ili pak u drugoj krajnosti, parodije, što još više ističe distinkciju od realnosti (1973.: 13).

U današnjem hipertehnologiziranom svijetu religiozna dimenzija i dimenzija društvenih običaja *nisu oslabile*. Naprotiv, samo su sadržane u oblicima kulturnog života i agregacije koji su različiti od onih u prošlosti. Berger i Luckmann (1992.) smatraju kako je došlo do jednog procesa "kognitivnog stapanja" obilježenog sekularizacijom, pokretima vjerskog oživljavanja, naglašavanja začaranosti svijeta i potrage za potvrdom novih dimenzija svetoga. Osim toga, u kontekstu razmatranja vjerovanja i obreda suvremenog društva, neki autori drže važnom funkciju koju živuće religije, intenzivne kao "zvijezde prirodnih i društvenih simbola", posjeduju u pridavanju smisla našem životu i našoj svakodnevnicu. Unutar religioznog razgovora, obred dobiva važnu ulogu: vjernicima približava događaje, likove i tradicionalne mitove određene religije, pojačavajući im istodobno osjećaj za vrijednosti i motivaciju za sudjelovanjem u baš tim i takvim obredima (Torti, 1997.: 246).

Svaka društvena grupa, tvrdi Émile Durkheim (1982.), na neki način želi posvetiti vrijednosti na kojima počiva legitimnost njezine egzistencije. Pritom dolazi do spajanja i prožimanja racionalnih i iracionalnih elemenata. U suvremenom društvu Gillo Dorfles (1977.) pak definira obred kao razvijanje pokretačke aktivnosti, koja se očituje preko izvjesnih ponašanja usmjerenih ka dostizanju određene funkcije ili svrhe. Tako postoje politički obredi, religiozni obredi, obredi u području zabave, umjetnosti i drugima. Njihova se obredna dimenzija *ne razlikuje* od one iz prijašnjih kultura, jer u njezinoj osnovi stoji nekakav precizan impuls ili analogna bitnost koju nalazimo u osnovi obreda magije, tajne vjere.

2. Kultura mladih i njihova zabava

U kulturi mladih od 80-ih godina do danas, termini *pleme/plemenski*, učestalo se pojavljuju u umjetnosti i glazbi, te suvereno prodiru u mnoge kontekste komunikacije i kreativnosti. Kada se na "live"-koncertima ističe dimenzija plemenske glazbe, ponajčešće se naglašavaju dva tijesno povezana aspekta: prvo, misli se na *posebnost puta glazbenog osmišljavanja*, i drugo, asocira se na *određenu atmosferu, nabijenu emocijama*, koje takva glazba može pobuditi kod publike. Pojmovi pleme/plemensko rabe se i uz termine "povezivanja" i "razlikovanja"

kako bi se stvorila društvena veza ili identifikacija između stvaralaca i slušatelja određene vrste glazbe, te postavila granična linija razdvajanja od "vanjske" publike.

Zasigurno postoje mnogi oblici miješanja i hibridizacije između starih mitova i novih običaja, tj. između vrsta koje je društvo već definiralo primitivnim, i novih široj javnosti još neprepoznatljivih impulsa. Njihov sinkretizam (združivanje) postaje ključan suvremeni proces. Naime, *mladi nastoje shvatiti novonastale transformacije u društvenom životu, koje se dešavaju baš njima*. Priroda i tehnika, znak i prirodnost iskazuju se tako znakovima novih kulturnih združivanja.

Na tragu metodologije suvremene empirijske sociologije mladih u Europi, provele smo jedno od prvih socioloških istraživanja zabave mladih u nas. Ispitale smo, između ostaloga, plesne i glazbene dimenzije fenomena disko-klubova, kao jednoga od značajnijih mjesta provoda i noćnog života mladih u primorskim županijama Hrvatske. Tim smo se empirijskim istraživanjem pokušale približiti ovoj tematici, o kojoj je inače domaća literatura oskudna.¹

Istraživanje je provedeno u suradnji s kolegama iz Talijanskog sindikata plesnih lokala (*Sindicato Italiano Locali da Ballo - SILB*). U njemu je kombiniran kvalitativno-kvantitativan pristup u cilju formiranja integrativne metodološke strategije, nove u tom području socio-empirijskih istraživanja. Podaci su prikupljeni kombiniranjem metoda ankete, strukturiranoga i polustrukturiranog intervjua, skaliranja i promatranja (sa i bez sudjelovanja) na reprezentativnom zonskom uzorku (*area sample*). Zonski je uzorak obuhvatio 1.502 ispitanika, od kojih je 54,1% ženskog spola; 84% ih je u dobi do 23 godine; većina (oko 70%) rođena ih je u većem naselju u Hrvatskoj; u vrijeme provedbe terenskog rada 27% ih je bilo zaposleno a 62,6% na školovanju ili studiju; 75,2% završilo je srednju školu, a 19,2% osnovnu školu. Uzorak je prostorno bio distribuiran u pet primorskih županija Hrvatske: Dubrovačko-neretvanskoj, Splitsko-dalmatinskoj, Šibensko-kninskoj, Zadarskoj i Primorsko-goranskoj. Terenski je rad okončan polovicom siječnja 1998. godine. Proveden je u prostorima pedesetjednog disko-kluba u 32 naselja, jer su ispitanici bili posjetitelji disko-klubova. U istraživanju je sudjelovalo 100 intervjuera-anketara. Podaci iskustvenog istraživanja obrađeni su programskim paketom SPSS za Windowse, a provedena je i korelacijska, faktorska i multivarijantna analiza.

Odnos ispitanika prema disko-klubovima mjereno je pomoću slaganja s tvrdnjama iz Likertove skale, koja je sadržala ukupno 27 itema iz tablice 1. Drugim riječima, stupnjevi slaganja s tim tvrdnjama mjereni su Likertovom skalom, konstruiranom kao ljestvica odnosa ispitanika spram disko-kluba.

.....

¹ Istraživanje dio čijih rezultata iznosimo u ovome tekstu u cilju ilustriranja određenih hipotetskih ideja provela je u nas Anči Leburčić.

Jedna od radnih hipoteza bijaše: mistično-mitološki korijeni obrednih zabava iskazuju se kao *svojevrсни arhetipovi u tvorbi novih i drugačijih oblika zajedništva mladih*. Tu se važnima čine ambijentalne vrijednosti, a u našem projektu one potječu iz specifičnih mikroklimatskih prilika kao što je disko-klub. U tom kontekstu moraju se tretirati i individualne psihološke karakteristike mladih ispitanika, jer one rezultiraju različitim neuro-učincima. Konačno, prema nacrtu istraživanja disko-klub je proučavan kao *tipičan društveni fenomen*, sa svojim ambijentom, svjetlosnim, zvučnim i glazbenim efektima, te okolišem (okruženjem).

Između istraživačkih ciljeva posebno izdvajamo neposrednije upoznavanje noćnoga života i kulture, i to na osnovi iskaza i iskustava samih ispitanika, što se može postići naglašavanjem dostojanstva mladih ljudi i pridavanjem značaja njihovim iskustvima. *Stvaranjem takvoga komunikacijskog kanala u istraživanju (primarno kvalitativnim pristupom) poticao se zajednički cilj i predviđanje eventualnih rizika*. Naime, pošlo se od pretpostavke da je nužno sagledati društvene predrasude i istodobno ukazati na potencijalno valjanije društvene intervencije u disko-život, čije žrtve nesvjesno postaju mladi. Taj je hipotetski okvir bio moguć jer smo interpretacijom rezultata ukazale na svjetonazor i širok raspon razmišljanja mladih o tim temama.

Kako disko-klubovi plaćaju svoj "dug" već niz godina, a osobito intenzivno od početka 90-ih, sociolozima se ova tematika sve više nameće predmetom istraživanja. Jedan od razloga tom interesu jest struktura ljudi: u tim se klubovima prvenstveno okuplja mladi svijet. Talijanska je vlast, na primjer, bila prisiljena pozabaviti se u "diskačima" zloporabom droga i konzumiranja alarmantnih količina alkohola (Cavazzini, 1997.: 84-86).

Vikendom se u disko-klubovima diljem Europe okupljaju milijuni mladih. Svi oni žele dobar provod pa se disko-klub pretvara u mjesto koje ne određuju dimenzije prostora ni vremena, te dobiva popularan naziv "svemirski brod". Kada se u njega kroči, razvija se snažan osjećaj napuštanja ovozemaljskog svijeta ili sjedinjenja s bićima oslobođenima sputavajućih vremensko-prostornih dimenzija. Tako disko-klub postaje zona oslobođenja, mjesto raznoraznih promjena, ali i potencijalnih transformacija arhe mitološkoga i magijskoga.²

Odlazak u disko-klub vezuje se uz nešto mitsko, magijsko, nadnaravno. Avantura je od polaska u klub dio plana, i onaj tko je kani ukloniti uopće nije razumio niti stekao pravu motivaciju odlaska u disko-klub. Kada se to tiče provoda u disku,

.....

² Karakteristična je slijedeća slika: muškarci su odjeveni u "levisice", kratke, uske majice i tenisice, a obvezno imaju naočale za sunce. Djevojkama se mjere centimetri pokrivenog tijela. Pretežno nose vrlo široke hlače, tzv. slonovske ili one koje su bile u modi 60-ih. Gore imaju trokutaste bikinije. Naravno, u takvim okolnostima centimetar viška prava je katastrofa. Nitko nije bez piva, crvenih očiju i tableta za preprodavanje. U samom disko-klubu najviše se koristi ecstasy kojeg još nazivaju tabletama dobrog raspoloženja, jer im daju energiju i osjećaj neumora, a takvo stanje traje oko 6 sati (Bagozzi, 1997.: 16).

mladi u Hrvatskoj s osrednjim intenzitetom prihvaćaju tvrdnju da "vole avanture i sve što je vezano uz rizike" (a.s. - aritmetička sredina = 2,560, s.d. - standardna devijacija = 1,266), te odredbu disko-atmosfere "kao magijske" (a.s. = 2,282, s.d. = 1,111).

Zapravo, *tama* (kao varijabla) *skriva sve i svakoga*. Ona je zona prijestupa i nezaobilazan dio disko-ikonografije. Pošto mrak posjeduje poseban čar, beskorisno je ići u disko-klub po danu. Uostalom, svjetlo je najmanje važna sastavnica disko-atmosfere (10,1%), jer je prema značajnosti dobiven ovaj redoslijed sastavnica disko-atmosfere: glazba (37%), ples (21,4%), zvuk (13,1%), svjetlo (10,1%) itd.³

Što je to posebno u disko-klubu kao mjestu zabave? Izrode li se pokatkad doživljaji u nešto posve suprotno - u razočaranje zbog izjalovljenja planova, propalih iščekivanja, neuspješne realizacije planiranoga i drugih sličnih nezadovoljstava?

Promjena se traži baš u tom prostoru i glavno je pitanje: kako je postići? Sama promjena kvalitativni je pokazatelj drugačijeg osjećanja i shvaćanja. *U disko-klubu se mladima serviraju različiti uvjeti za novonastale transformacije*. Prvi je fizički uvjet - ples, pokret i u tom kontekstu tjelesni napor i umor. Drugi čimbenik jest glazba, koja postaje sredstvom komunikacije, čije se ključne dimenzije izražavaju u interakciji s elementima pokreta i plesa.

Osam petina naših ispitanika (77,9%) ide u disko-klubove radi plesa, a na drugom se mjestu u sličnom dijelu afirmativno izjašnjavaju o glazbi kao disko-pojavi. Pripominjemo da su u uzorku pretezale žene, te ispitanici od 16 do 23 godine i učenici ili studenti (zaposlenih je bilo manje od trećine).

Odrasli sa zakašnjenjem prihvaćaju poruke mladih o glazbi. Pa dok su glazbu 60-ih i 70-ih svojedobno smatrali negativnom, sada počinju shvaćati kako se zaista radi o jednom specifičnom obliku kulturalne poruke (komunikacije). Mladi svoj svijet kreiraju na najprepoznatljiviji način putem glazbenih obrazaca, pa u glazbi nalaze nit-vodilju koja ih povezuje s onim što im se nameće kao nepoznato i strano. "Rave" se, primjerice, razvio iz hipi-zabava 70-ih u napuštenim tvornicama i na sličnim mjestima. Postao je sinonim za pojmove "pasti u ekstazu", a rave-festivali traju i po nekoliko dana i prati ih karakteristična glazba.⁴

Sve se to, pa i glazba, doživljava dijelom *shematske potrebe za promjenom koju disko-klub može ponuditi, iako diskač postaje beskrajno ponavljanje, obred kao i svaki drugi, dio procesa nakon kojeg neminovno slijedi povratak svakodnevnom životu* (Andreoli, 1997.: 168-175). Zato socijalni psiholozi ističu da mladi, zbog potrebe za agregacijom, postaju sudionici procesa asimilacije i prilagođavanja

.....

³ U ukupnoj distribuciji a.s. = 2,971, s.d. = 1,434.

⁴ Početkom 90-ih veliki techno-događaji postaju svjetske atrakcije (Bagozzi, 1997.: 66).

okolici. Mladi se u disko-klubovima osjećaju *protagonistima* određenih događanja upravo zbog naglaska na zajedničkom djelovanju. Dakle, rave-iskustvo se uzdiže na razinu transformacije, potiče i realizira ideju zajedništva kroz osebnuju glazbenu ekspresiju. *Radi se o zajedničkom mjestu, s kojega se kreće u potragu za nečim što se može nazvati osjećajem pripadnosti.* Mladi u grupi pronalaze onaj poseban osjećaj, *moment vikend-obreda*, koji jasno progovara o utjecaju kolektivne dimenzije na individualnost pojedinca. Osjećaj kolektivne pripadnosti podrazumijeva poistovjećivanje s velikom grupom ili gužvom, koja ni slučajno nije bezlična masa.⁵

Ulogu disko-kluba u ekspresiji socijabilnosti mladeži, smisleno i funkcionalno transparentno prikazanu u prethodnim dijelovima ovoga rada, potvrđuju i rezultati našega istraživanja.

U našem istraživanju jedna od najprihvaćenijih tvrdnji o disko-klubu bila je ona koja o njemu govori kao o prostoru koji pruža "bezbroj mogućnosti upoznavanja novih ljudi" (a.s. = 3,611, s.d. = 1,073), a potom slijede tvrdnje da on mladima omogućuje "intenzivan osjećaj druženja" (a.s. = 2,860, s.d. = 1,151) i da "boraveći u disku, imaš osjećaj da pripadaš nekoj zajednici" (a.s. = 2,481, s.d. = 1,131). Rezultati dobiveni obradom podataka prikupljenih na čitavom uzorku razvidni su u tablici 1.

Istodobno, *međusobna se otuđenost produbljuje u zajedničkom iskustvu.* Svatko je grupa, i grupa je svatko.

Izraz koji naglašava toleranciju, a ujedno je i glavni kohezivni element obrednoga, jest poruka: "slaži se sa svima i budi sa svima!" Tako i naši ispitanici: 59,6% ih drži kako ne postoji neki poseban tip ljudi koji bi po nečemu bio prepoznatljiv baš zato što je redoviti posjetitelj disko-klubova (a.s. = 3,172, s.d. = 3,277). Može se zaključiti: u kontekstu društvene grupe, iz perspektive iskustva ravea ili nekih drugih novijih glazbenih strujanja, kult osobnosti nije posebno naglašen. *U vremenu koje inzistira na povratku osobnosti, ona se ponovno može uspostaviti u nekoj novoj metaizričajnoj formi.* Unutar sintagme "realizirajmo naša iskustva" začetak je obreda koji ne dijeli svijet na sveto i profano, jer nema sukoba s koherentnošću društvenih činjenica ili ičim drugim. *Disko-klub u tom slučaju postaje sinonimom za obred kroz koji mlada osoba prolazi. Mali čovjek postaje heroj.*

.....
⁵ Annamaria Zotti drži kako mladi često ističu prvotnu asocijaciju vezanu uz posjet disko-klubovima: "Osjećaj grupu, osjećaj se sjedinjeno i hrabro" (1996.: 176-185).

Tablica 1.
Odnos mladih prema disko-klubovima (Dk)

Odnos spram disko-klubova (tvrdnje iz Likertove skale)	Aritmetičke sredine	Standardne devijacije
1. Dk je javno mjesto na kojem se pleše da bi bio viđen	3,780	1,037
2. Dk je prostor za pražnjenje nagomilane energije	3,760	1,146
3. Dk pruža bezbroj mogućnosti upoznavanja novih ljudi	3,611	1,073
4. U Dk se osjećam slobodniji, opušteniji i sl.	3,122	1,155
5. U Dk je moguće provocirati druge	3,102	1,217
6. Dk je idealno mjesto za uživanje u glazbi	3,089	1,265
7. Dk je idealno mjesto za uloviti curu ili dečka	3,051	1,222
8. U Dk imam intenzivan osjećaj druženja	2,860	1,151
9. Trenutno je moderno ići u Dk	2,760	1,161
10. Momentalno je "dir" ići u Dk	2,700	1,175
11. Volim avanture i sve što je vazano uz rizike, a to je Dk	2,560	1,266
12. Dk je oblik bučnije kućne zabave	2,544	1,203
13. Sve u Dk je privlačno i atraktivno	2,504	1,097
14. Boraveći u Dk imam osjećaj da pripadam nekoj zajednici	2,481	1,131
15. Dk je mjesto isključivo za provođenje slobodnog vremena	2,449	1,139
16. Dk je mjesto sakupljanja nakon kojeg se ide dalje	2,307	1,107
17. Dk atmosfera je kao magija	2,282	1,111
18. Odlazim u Dk samo iz navike	2,218	1,021
19. Dk volim zbog ljepote i sklada prostora	2,127	1,016
20. Svida mi se što sam u Dk u centru pažnje	2,107	1,135
21. Dk je najbolje mjesto za razgovor s drugim ljudima	1,917	1,025
22. Volim se praviti važan, što mogu u Dk	1,794	0,945
23. Jedino se u Dk osjećam uravnoteženo	1,750	0,880
24. Nemam nikakav odnos niti stav o Dk	1,676	1,365
25. Volim izazivati nered, a to je lako izvesti u Dk	1,640	0,929
26. Dk je mjesto na kojem ću uspješno izgraditi vlastiti identitet	1,569	0,819
27. Uživam kad me u Dk drugi posjetitelji provociraju	1,454	0,862

Sramežljivac postaje čudak. Nezgrapnik postaje neukrotivi plesač. Ako se u stvarnom životu osjeća nekakva neugoda i nelagodnost, bilo u obitelji ili u školi, ili u ljubavi ili na poslu, u disko-klubu se (za promjenu) javlja osjećaj čudesne udobnosti. Naši su respondenti tako više prihvaćali (a.s. = 3,122, s.d. = 1,155) tvrdnju: "u disku se osjećam slobodniji i opušteniji!" Ipak, generalizacije u tom pravcu ne idu dalje, jer je tvrdnja kako je disko-klub "mjesto na kojem će uspješno izgraditi vlastiti identitet" među najslabije prihvaćenim (a.s. = 1,569, s.d. = 0,819). Zašto? Vjerojatno je jedan od mogućih razloga čisto fizički: "disko" je mračna pećina probodena zrakama svjetlosti, s "udarajućom" glazbom koja potire sve misli i razmišljanja. I sve je to toliko glasno da *onemogućava svaku komunikaciju* (Andreoli, 1997.: 240-241). Tijelo se kreće i ujedinjuje pojedince u neke nove oblike zajednice. Ali, to nije ni dobro ni loše. To je jednostavno *obred kojeg mladi danas slave*. U svakom slučaju, radi se o oslobađajućem obliku obreda koji se ne može zabraniti, već samo treba valjano intervenirati u cilju sprječavanja mogućih kobnih posljedica, koje potvrđuju porast automobilskih nesreća po izlasku iz disko-klubova, konzumacija droga, alkoholizam i sl.

3. Rizik i avantura kao garancija dobrog provoda?

Institucije često koriste argumente rizika kako bi kontrolirale neizvjesno ljudsko ponašanje, ali i da bi učvrstile norme i olakšale njihovu koordinaciju. Zapravo, prema društvenoj teoriji rizika dolazi do stabilizacije dominantne granice morala (Douglas, 1991.: 121). Rizično ponašanje obilježava granicu između onog što je dopušteno raditi i onoga što nije, a analiza toga mogla bi otkriti različita društvena opredjeljenja u sustavu. Tako se navike i običaj plesa često podvode u faktore rizika, slično alkoholu, stimulansima, drogi, neprimjerenom seksualnom ponašanju, opasnoj vožnji, jer ti činitelji pomiču granice u "kolonizaciji noći".

Termin "opasnost" kod mladih poprima dvoznačno značenje. Njegova tumačenja su ambivalentna i kreću se u oprekama: zabrana i potvrđivanja normi, prostora i mjesta prakticiranja zabranjenih pravila, te ponašanja definiranih i opisanih u kontekstu simboličke i uobičajene zabrane. Nesumnjivo je da su dimenzije rizika kod mladih ljudi zauzele iznimno važno mjesto i privlačnu ulogu (Torti, 1997.: 238). Već smo ustvrdile kako i naši ispitanici slično misle. Tim novim generacijama život se nameće kao nepoznanica i rizik kojem se treba suprotstaviti. *Je li disko-klub idealan prostor za iskazivanje takvih tendencija?* Je li deklarirana kriza vrijednosti kod mladih, naročito u hrvatskom poratnom razdoblju, potencijalni model objašnjenja ili se radi o dijagnozi već poznatoga?

Za mlade više ne postoje neke posebno utvrđene vrijednosti, već su njihovi zahtjevi ponajprije rezultat obrane od straha. Pritom dominira potreba za bijegom i iskorakom, koji ne moraju nužno biti potaknuti percipiranjem opasne situacije, nadasve rizične, nego se može raditi o usmjerenom izlasku iz svakodnevne rutine ka upoznavanju i eksploataciji (više virtualnoj nego realnoj) nekih drugih, nepoznatih svjetova. No, objašnjava li to i procjene o većem korištenju droga i alkohola u disko-klubovima, a naročito od sredine 90-ih?⁶ Uostalom, vrlo malo ispitanika u Hrvatskoj (7,6%) smatra da u hrvatskom primorju postoji disko-klub koji je "čist" ili u kojem uopće nema droge, dilera, niti drogiranih (a.s. = 1,784, s.d. = 0,961).

To nas upozorava da do promjena ne dolazi putem legalnih ponašanja i akcija, nego unutar *jedne mladalačke paradigme koja posize za sasvim drugačijim elementima.* Transformacija se, dakle, traži u drugačijem kontekstu, u okvirima droge, alkohola i sličnog.⁷ Opasnost nastupa upravo u trenutku nagomilane negativne tenzije i straha od povratka u svagdašnjicu. Opasnost je i u tome što veliki broj mladih izlaze iz disko-klubova nezadovoljni i frustrirani. Njihov veliki san

⁶ U to nas, naime, uvjeravaju rezultati istraživanja talijanskog IARD-a - Istituto di ricerca S.c.r.l. (Institut za društvena istraživanja) iz Milana provedenog 1996. godine.

⁷ Bagozzi tvrdi kako su psihodelične kulture iz američkih 60-ih tražile u LSD-u nove društvene vrijednosti, dok današnji mladi u techno- i ecstasy-kulturi ne tragaju za vrijednostima. Na djelu je, zapravo, potraga za besvjesnim stanjem i udaljavanjem od stvarnosti (1997.: 56).

i grandiozne pripreme stvorile su mit o "disku". Zato se vjerojatno i rađa potreba da barem na povratku kući naprave nešto "originalno". Kako se nisu proslavili tijekom tjedna, planirali su putovanje koje je trebalo biti herojsko u mitološkom smislu, ali ono se nije zbililo, pa preostaje još samo "goli" povratak kući. Potom slijedi novi tjedan, nova monotonija.

Ukratko, *disko-klubovi nisu mjesta kojima bi promaknuće droga bilo imanentno. Disko-atmosfera vjerojatno raspiruje želje za imaginarnim putovanjem koje obećava tako željenu transformaciju.* S tim se isprepliću i umor i nemogućnost da se, bez dodatnih stimulansa, dulje izdrži na podiju. "Disko" tako postaje *mjesto visoke "zagadenosti", zaglušujuće buke i ritma, što onemogućava svaki pokušaj uporabe razuma.* Glazbeni je jezik toliko dominantan da paralizira logičko-verbalne sposobnosti te plesač biva zarobljen u svom ritmu. Dakle, radi se o specifičnom fenomenu psiho-fizičkog umora, kojemu se mladi moraju suprotstaviti i kojega moraju svladavati kako bi opstali kao ravnopravni sudionici jednog obreda. Taj disko-obred je stresan i potrebna je *pomoć* u njegovu prevladavanju, pa se u tom trenutku dodatni stimulansi čine idealnim rješenjem.⁸

4. Umjesto zaključka: postmoderne tendencije u sociologiji zabave

Vjeran Katunarić postmodernu smatra "intelektualnim paradoksom našeg vremena" (1995.: 36).⁹ No većina autora koji raspravljaju o suvremenim društvenim prilikama, ako pod "modernom" razumijevaju ideale, mitove, snove, utopije, "velike priče" i konačno veliku krizu, "postmodernu" drže nekom vrstom otrežnjenja, s prevladavajućom oznakom potrošnje i praktične korisnosti života. Zahtjevi za ljudskom srećom, igrom, zabavom, ravnodušnošću, popustljivošću i kompromisom urodili su smanjenjem tenzije prema sukobu. Ipak, *najuočljivije promjene zbivaju se u svijesti ljudi.* Iz moderne dolaze dva snažna tijeka ideja i ponašanja: individualizam i pluralizam. U tom kontekstu manifestiraju se njihove tamne strane: osamljenost, potištenost, egzistencijalne sumnje, krize identiteta, koje zajedno tvore snažno naglašenu potrebu za zajedništvom. Jedan od odgovora novonastaloj situaciji Jakov Jukić pronalazi u širenju novih duhovnih i karizmatičnih pokreta, u religioznosti koja u znatnoj mjeri odudara od službene i uhodane, u kojoj, po riječima autora, neki sociolozi vide korijene buđenja postmodernoga religijskog pluralizma i individualizma (1997.: 141-142). Stvaraju se eklektične i sinkretične

.....
⁸ Više od četvrtine naših ispitanika tvrdi kako mogu u disko-klubu bez prestanka plesati tri, šest i više sati, što vjerojatno kod većine rezultira većim fizičkim umorom.

⁹ Činjenica je da je taj koncept doveo u pitanje vjerodostojnost niza "velikih" teorija. Vjerojatno je Katunarić u pravu kada tvrdi da bi valjalo "odustati od pokušaja da se pod svaku cijenu univerzalno uopćava, empiricistički drobi ili kulturalistički relativizira spoznaja o suvremenom društvu. Bolje je strpljivo sastavljati pokidanu viziju društva do razine koja omogućuje kakav-takav dijalog među različitim orijentacijama. Iz takvog stila može poteci artikulirana sinteza, prihvatljivija i od modernog regnuma i od postmodernog interregnuma" (1995.: 49). U nastavku, lucidno imenuje postmodernističke interpretacije društva "zbnunjućim sugovornikom".

religioznosti, krajnje raznorodne, raznovrsne i nestalne, neobaveznije i slobodnije od *New agea*, koji ima određeniju ideologiju i prepoznatljivije duhovne predvodnike.

New age vidi Boga kao neosobnoga, a ljude kao dijelove božanskoga. Dalje, svijet je velika iluzija, zlo je s one strane neprosvijećenosti, a oslobođenje je doživljaj različitih tehnika i obreda. *New age* je usredotočen na mistično iskustvo u kojem su vrijeme, prostor i moralnost dokinuti. To je "u osnovi gnosticizam ... mistička spoznaja stvarnosti koja nas spašava: on je panteističan: 'svijet je u Bogu'" (Lasić, 1997.: 190-191).

Nove oblike religioznosti tvore magijski pokreti s naglašenom analogijom s antičkim gnosticizmom. Otuda proizlazi kako se ne radi samo o filozofskim i svjetonazorskim mišljenjima nego o organiziranim pokretima, koji su zato slični religioznim oblicima nove religioznosti. Razlika je, ipak, u temeljnom iskustvu koje je magijsko, a ne religiozno. Točka približavanja *New agea* antičkoj gnozi jest u uvjerenju kako je sadašnja paradigma stvarnosti, s naglaskom na distinkciji i razlici, neispravna pa je treba zamijeniti onom o jedinstvu svega. Također, ukoliko znanost želi postati stvarnost, ona mora biti gnostička, mistička i metafizička (Devčić, 1997.: 226-229).

Vjerojatnom se čini pretpostavka kako mladi i danas (primjerice iz rave-generacije) u nekim osnovnim egzistencijalnim traženjima, a u usporedbi s nekadašnjom hipi-generacijom, pokušavaju na svoj način sintetizirati tradicionalni misticizam s modernom potrebom za oslobađanjem osjećajnosti i afirmiranjem individualne kreativnosti. Težnje hipi-generacije svodile su se na potragu za novim oblicima religije, koja će biti oslobođena od vjerske otuđenosti, kao i za novim oblicima društva oslobođenog od utrke za novcem, od segregacije i nasilja. Tada su hipiji, baš kao i sadašnji pripadnici rave-pokreta, željeli ostvariti ono čemu je težio i Meister Eckhart: "Sjedinjenju u posvemašnjoj slobodi, beskonačnoj nezavisnosti u neodređenoj sadašnjosti" (Niel i Young, 1990.: 555).

Značajan potencijal prijestupa i inovacije rađa se i raste upravo u njedrima industrije zabave, koja uzrokuje "potrese" u postojećem normativnom redu. U tom području klasična shema oporavka razbijenog reda pretpostavlja integrativne procese u kontinuitetu. Naime, potkulture su oduvijek stvarale određene stilove i modu, što također čine suvremene kulture mladih danas. Doduše, pravila spektakla u zabavi mladih potakla su (iskonsku ljudsku) potrebu za prijestupom i promjenama, pa je zato unutar sve bržih mijena teško odrediti liniju razgraničenja *undergrounda* od *overgrounda*. Transgresivnost se institucionalizira i tako biva ograničena na precizno određene prostore s prepoznatljivim predstavnicima svoje ekspresije, što smo nastojale pokazati na primjeru disko-klubova. Koncept transgresije, zapravo se već tridesetak godina tretira kao sinonim alternativnih težnji koji ima jedan cilj - začuđivati! Tu se razvija novi tip (disko) komunikacije, koji živi između prostora reda i prostora nereda. Tu prostornu suprotnost stvaraju baš

pojedinci, i to u procesu osobne identifikacije, te u određivanju sadržaja i granica svoga življenja.

U međuvremenu će nepredvidljivi Dioniz nastaviti stvarati nove lomove i preokrete, nove proizvode i tvorbe, ukazujući na moć prirodnih sila i tenzija koje se ne mogu izbrisati. Sama želja za ulaskom u neke iluzorne i nestabilne dimenzije, izlaganje riziku, sudjelovanje u usijanim obredima, dio su velikog plana u plimi vrtoglavice koju rađa disko-atmosfera. Tu se isprepliću nevjerovatni trenuci previranja i neeliminirajućeg pijanstva ljudske prirode. Racionalnost preuzima zahtjevnu ulogu obuzdavanja i kanaliziranja eruptivne energije mladih, smještajući je u prihvatljiv oblik, mjeru i ravnotežu. Na koncu, nastojeći sačuvati svoju legitimnost i obraniti svoje upravljačko ustrojstvo, mnogi se disko-klubovi sukobljavaju sa scenom koju kreiraju mladi, kao i s prevratničkom moći glazbe koju oni žele slušati. Na taj način disko-klub testira procese obuzdavanja mladih, a koje on itekako zdušno koristi.

Prostor za mlade nije mjesto koje bi razvijalo stagnacije, nego živ prostor oblikovanja i neprekidnog konstruiranja. To je mjesto na kojem oni ne mogu biti prepoznati, pa stoga niti službeno potvrđeni i klasificirani. Ipak, mladi bivaju prisiljeni suočiti se sa složenošću koja je naglašeno pokretljiva karaktera. Upravo je to jedna od središnjih kategorija koja našu raspravu suočava s postmodernom i njezinim tendencijama. Istodobno je na snazi i sučeljavanje disko-klubova s jedne strane, i subjekata (mladih) s druge, jer oni sve više osjećaju utjecaje diskontinuiranog karaktera društvene stvarnosti, dok istodobno ne trpe standardiziranja i šabloniziranja.

Tako svijet mladih, uhvaćen u trenutku slobodnog ispoljavanja svojih emocija i traganja, ostaje sretno zarobljen u okovima svjetlosti i zvuka koji para uši odraslima. U pogodnom trenutku i prostoru, oslobođena svijest mladih juri i ponire prema svom arheu. Na sociolozima ostaje da je osluhnu i iznesu na dnevno svijetlo, od *undergrounda* prema *overgroundu*.

Literatura

1. Andreoli, Vittorino (1997.): *Giovani*. - Milano : Rizzoli, 259.
2. Bagozzi, Fabrizia (1997.): *Generazione in ecstasy: Droghe, miti e musica della generazione techno*. - Torino : Edizioni Gruppo Abele, 233.
3. Berger, Peter B. ; Luckmann, Thomas (1992.): *Socijalna konstrukcija zbilje*. - Zagreb : Naprijed, 226.
4. Cavazzini, Alberto (1997.): *Il problema after-hours*, in: Irene Cagliesi Cingolani et Simona Barisio (ed.), **L'ombra di Dioniso sulle discoteche**. - Bologna : Edizioni SILB (Sindacato Italiano Locali da Ballo), 84-86.

5. Čaldarović, Ognjen (1995.): Socijalna teorija i hazardni život : rizici i suvremeno društvo. - Zagreb : Hrvatsko sociološko društvo i Zavod za sociologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu, 273.
6. Devčić, Ivan (1997.): Antikršćanski karakter nove religioznosti, u: Mijo Nikić (ur.), **Novi religiozni pokreti**. - Zagreb : Filozofsko-teološki institut Družbe Isusove, 213-232.
7. Dorflès, Gillo (1977.): Nuovi riti, nuovi miti. - Torino : Einaudi, 282.
8. Douglas, Mary (1991.): Come percepiamo il pericolo : antropologia del rischio. - Milano : Feltrinelli, 215.
9. Durkheim, Émile (1982.): Elementarni oblici religijskog života. - Beograd : Prosveta, 425.
10. Harper, Phillip Brian (1994.): Framing the Margins : The Social Logic of Postmodern Culture. - New York : Oxford University Press, 233.
11. Harvey, David (1989.): The Condition of Postmodernity : An Enquiry into the Origins of Cultural Change. - Oxford : Basil Blackwell, 378.
12. Huizinga, Johan (1973.): Homo ludens. - Torino : Einaudi, XXXII, 259. - (Hrvatski prijevod: Homo ludens : o podrijetlu kulture u igri. - Zagreb : Naprijed, 1992. - 198 str.)
13. Jukić, Jakov (1997.): Nove društvene prilike i ezoterično-okultna religioznost, u: Mijo Nikić (ur.), **Novi religiozni pokreti**. - Zagreb : Filozofsko-teološki institut Družbe Isusove, 108-149.
14. Katunarić, Vjeran (1995.): "Zbunjujući sugovornik" : postmoderne teorije društva. - **Socijalna ekologija**, Zagreb, 4 (1995) 1: 35-52.
15. Lasić, Hrvoje (1997.): New age - "nova religija" modernog doba, u: Mijo Nikić (ur.), **Novi religiozni pokreti**. - Zagreb: Filozofsko-teološki institut Družbe Isusove, 181-200.
16. Maffesoli, Michel (1990.): L'ombra di Dioniso. - Milano : Garzanti, 241.
17. Niel, Mathilde, Young, Bailey (1990.): Mistika hipija?, u: Milan Mirić (ur.), **Enciklopedija mistika I**. - Zagreb : Naprijed, 547-555.
18. Skledar, Nikola (1996.): Čovjekov opstanak : uvod u antropologiju. - Zagreb : Hrvatsko filozofsko društvo, 220.
19. Torti, Maria Teresa (1997.): Abitare la notte. - Milano : Costa & Nolan, 271.
20. Turner, Victor (1986.): Dal rito al teatro. - Bologna : Il Mulino, 216.
21. Turner, Victor (1993.): Antropologia della performance. - Bologna : Il Mulino, 295.
22. Zotti, Annamaria (1996.): Effeti neuropsicologici e comportamentali all'esposizione di stimoli ambientali in discoteca : dati preliminari, in: Lamberto Cantoni (ed.), **Comunicare la notte**. - Bologna : Edizioni SILB (Sindacato Italiano Locali da Ballo), 176-185.

Renata Relja

Institute of Social Sciences Ivo Pilar, Zagreb - Centre Split, Croatia

Anči Leburić

Faculty of Philosophy of the University of Split, Zadar, Croatia

Young People's Travelling in the Darkness of the Night: Contributions to the Sociology of Entertainment

Summary

The authors try to establish sociological engagement to the phenomenon of entertainment, because this phenomenon represents the place of symbolic production, where games of various styles take place and which stands in opposition to the traditional analysis of time and places, assigned to the entertainment of youth. They have chosen disco-clubs as the place for entertainment also because it is the "medium" where a number of aspects of social life are being reflected. And all this placed in the context of post-modern tendencies.

In empirical research and on the theoretical level, the authors combine individual with collective, rational with irrational, realistic with mystical. On the methodological level, quantitative and qualitative approaches and applied methods are integrated. In this work the authors presented a part of the results of the young people's relation towards the disco-clubs estimation by means of Likert's scale. The data have been collected on the representative area sample of young.

The authors conclude that it is necessary to examine social prejudices with more attention, by pointing at more valuable social intervention in the disco-life. There the young are often being exposed to possible drug-addiction and drug misuse problems and to consumption of alcoholic drinks in alarming quantities. However, disco-club is becoming a freedom-zone, a place of changes and scene of particular communication - through music and dance. It is also place where needs for association and togetherness are being realised.

Key words: sociology of entertainment, empirical research, disco club, youth culture

Received on: 30th June 1999

Accepted on: 15th September 1999

Renata Relja

Institut de Sciences sociales Ivo Pilar, Zagreb - Centre de Split, Croatie

Anči Leburić

Faculté des Lettres de Zadar de l'Université de Split, Zadar, Croatie

Jeunes voyageant dans l'obscurité de la nuit: contributions à la sociologie du divertissement

Résumé

Les auteurs essayent d'établir un engagement sociologique dans le phénomène du divertissement, parce que ce phénomène représente l'endroit de la production symbolique, où des jeux de divers modèles ont lieu et qui sont en opposition avec l'analyse traditionnelle du temps et de l'espace, assignée au divertissement de la jeunesse. Comme lieu de divertissement les auteurs ont choisi les discos-clubs, car ils sont un "média" du reflet de nombreux aspects de la vie sociale. Les auteurs placent tout cela dans le contexte des tendances post-modernes.

Dans la recherche empirique et au niveau théorique, les auteurs combinent l'individu avec le collectif, le rationnel avec l'irrationnel, le réel avec le mystique. Au niveau méthodologique, des approches quantitatives et qualitatives et les méthodes appliquées sont intégrées. Les auteurs exposent dans ces travaux une partie des résultats de l'estimation des rapports des jeunes à l'égard des discos-clubs, au moyen de l'échelle de Likert. Les données ont été recueillies sur un échantillon représentatif de jeunes d'une zone donnée (*area sample*).

Les auteurs concluent qu'il est nécessaire d'examiner les préjugés sociaux avec plus d'attention, en soulignant la nécessité d'une intervention plus valable de la société dans la disco-vie. En effet, les jeunes y sont souvent exposés à la drogue-penchant et à l'intoxication par l'alcool en grande quantité. C'est vrai, le disco-club devient une zone de libération, un endroit de changements et une scène de communication spécifique - par la musique et la danse. C'est un lieu où les besoins de relations d'amitié et d'esprit communautaire sont réalisés.

Mots clé: sociologie du divertissement, recherche empirique, disco, culture de la jeunesse.

Reçu: le 30 juin 1999

Accepté: le 15 septembre 1999